

Пуковник ВЕЉКО МАТИЧЕВИЋ

МЕРЕ КОЈЕ УБРЗАВАЈУ ОРГАНИЗОВАЊЕ И УСПОСТАВЉАЊЕ ВЕЗА

Углавном три особине савремених борбених дејстава намећу радикално скраћење припремног „периода“ сваке борбене радње. Скоковите измене изразито динамичне борбене ситуације често изискују брзу па и моменталну готовост јединица за дејства. Њихово бављење у близини фронта и учествовање у извршним припремама за предстојећа дејства излаже их могућности „А“ удара, па се оно скраћује на минимум. И пресудна важност изненађења тражи неочекивану појаву и ангажовање јединица на фронту, па према томе и минималне припреме.

Трајање припрема за дејства, на пример, команде једне оперативне јединице и њених потчињених не зависи више само од добро познатих класичних услова, већ на првом месту од деловања поменутих трију особина. О „нормалној“ припреми која је за средње командне степене знала да траје и по неколико дана данас се уопште не говори, док се њена доња граница често своди и на неколико часова.

У припреме команди и јединица спада и организовање и успостављање командних места и веза, као део који је увек изискивао доста времена, а често и озбиљније утицао на ток припремних дејстава. Организовање нових командних места и прелазак команди на њих ради руковођења припремним дејствима нису се дали ни замислити без претходне готовости свих врста веза са основним деловима борбеног поретка. Да ли је и данас такав став у целини прихватљив? Да ли ће почетак дејстава зависити од неопходних рокова за готовост свих врста веза, или ће се ово питање морати решавати привременим задовољењем готовошћу само неких врста веза?

Могућан распон трајања савремене припреме од неколико дана до неколико часова намеће избор еластичног метода организовања и успостављања веза којим ће се потпуно искористити евентуална вишедневна припрема, али исто тако обезбедити и неопходан минимум основних веза кад она буде сведена и на неколико часова.

Организовање и успостављање веза, као део припреме, посебно су везани за неке њене моменте и методе. То су свакако: време и начин доношења одлука у претпостављеној, „својој“ и потчињеним ко-

мандама; примењена надлежност у избору — одређивању командних места и време готовости јединице у целини за предстојећа дејства. Имајући у виду утицај тих момената и метода могућно је прићи разматрању мера које убрзавају организовање и успостављање веза на једном, на пример, оперативном командном степену уз напомену да расположиво време за припрему представља целину која се дели на све потчињене командне степене.

Ако то значи да некој команди корпуса, за чију се припрему располаже, на пример, са три дана, може да остане на располагању за организовање (не и за успостављање) веза нешто више од пола дана, онда је то горња граница трајања припреме која се у савременим условима може сматрати веома повољном, али исто тако и ретком у пракси. Ако се пак пође од њене доње границе, тј. од свега неколико часова за цео корпус, онда команди корпуса може остати на располагању нешто више од једног часа. Разуме се да у том случају не може бити говора о неком организовању веза. Но, изгледа ипак да су најтежи случајеви за организовање и успостављање веза кад је нека јединица принуђена да моментално ступи у дејство, а у претходном периоду није у њему учествовала и не располаже раније организованим везама. На пример, кад је новоформирана јединица у дубини територије или у непријатељевој позадини принуђена да се моментално ангажује против неког ваздушног десанта. Или, кад је јединица на дужем одмору у позадини фронта па је принуђена да, на пример, услед дубљег продора непријатељевих механизованих делова моментално предузме покрет и дејство, а раније организоване везе као неодговарајуће насталој ситуацији не може успешно користити. Или, прегруписавањем снага привремено организоване групе одговарајућег ранга (оперативне, тактичке и борбене) те разне команде (праваца, рејона, градова) које раније нису постојале и нису имале никакву организацију веза, а принуђене су из било којих разлога, да се моментално ангажују. Итд. и т.сл.

Између поменуте две крајње границе трајања припрема команде може постојати велики број припрема различитих дужина трајања, па и различитих дужина расположивог времена за организовање и успостављање веза. Кад је припрема крајње крепка или кад предстоји моментално ангажовање, а јединица претходно није учествовала у дејствима, дакле, кад нема могућности за ново организовање веза а раније обично не одговарају или уопште нису постојале, не може доћи ни до примене мера које би га убрзале. Изгледа да би у таквим случајевима требало тражити посебно решење. Оно би се могло заснивати на аутоматској примени одређених — фиксних шема неких врста веза. Везе по таквим шемама *не би смеле бити везане ни за какву борбену ситуацију, морале би бити у стању да задовоље основне потребе веза са претпостављеном и непосредно потчињеним јединицама, ангажујући око 30 — 40% (зависно од висине командног степена) расположивих снага и средстава и морале би бити увек активирани или спремни да се моментално активирају на свим командним степенима.*

У свим другим случајевима, тј. кад припреме трају толико да дозвољавају предузимање неког организовања оправдана је и примена мера које то убрзавају. Организовање би обухватило ангажовање преосталих 60 — 70% снага и средстава и то адекватно потребама *предстојећих борбених дејстава*.

Дакле, за правовремено успостављање веза у савременим условима могле би постојати две врсте решења. Прво је аутоматско коришћење постојећих, минималних, „општеважећих“ веза за случај брзог или моменталног ступања у дејство и оно се после допуњује. Друго је допуна минималних „општеважећих“ веза адекватном организацијом и коришћењем још неангажованих снага и средстава уз пуну примену свих мера за што брже организовање и успостављање веза кад трајање припреме то оправдава. Оба решења представљају својеврсне мере за убрзавање организовања и успостављања веза. Прво је ређе и увек прераста у друго, док је друго чешће и од почетка потпуно.

Поставља се питање које су то општеважеће везе које би увек постојале успостављене и аутоматски се примењивале, а у чему би се састојала њихова допуна организовањем веза у складу са ситуацијом, уз примену мера које то организовање и успостављање убрзавају? У каквом су међусобном односу ове две врсте решења и кад је које од њих применљиво? Најпотпунији одговор на та питања може дати анализа ратних и послератних искуства, у првом реду наших.

За тражење одговора на постављена питања искуства из НОР су најауторитативнији извор. Не само зато што су наша, већ посебно зато што ће одређене форме дејстава у евентуалном будућем рату имати заједничку основу са онима из НОР.

Позната је пракса НОР да се радио-веза између претпостављених и органски потчињених на свим командним степенима организовала периодично (у дужим и неједнаким временским размацама), независно од момента и природе непосредно предстојећих борбених дејстава. Измене тако организованих радио-веза биле су повремено изазиване интересима тајности, појавом нових јединица, оперативним прегруписивањима или новим организовањем командовања. Али се ни те измене никада нису ни временски ни садржајно поклапале са припремама за непосредно предстојећа дејства. Таквом периодично устаљеном организацијом *увек су били обезбеђени одређени канали радио-веза опште намене између потчињених и претпостављених*, без обзира на стање и дејства у којима су се јединице налазиле и без обзира колико би кратке биле припреме за нова борбена дејства. Овакво решење било је често од пресудног значаја и обезбеђивало је основне везе у најразноврснијим и у најкритичнијим ситуацијама.

Устаљеност радио-веза је и био разлог што се у заповестима и наређењима за предузимање мањих и већих акција у току НОР није готово ништа помињало о радио-вези. Изузетак су представљали случајеви кад се нешто није одвијало по раније „устаљеном“ или „угвореном“ плану, те би се настале тешкоће отклањале одговарајућим

одредбама у заповестима, наређењима и извештајима.¹⁾ Или, изузетак је био такође кад се у заповестима и наређењима само начелно наглашавала важност веза за предстојећа дејства.²⁾

Да би се мимо увек постојећих и устаљених радио-веза ипак одразиле специфичности одређених одлука и борбених поредака за конкретна предстојећа дејства, у одговарајућим борбеним заповестима и наређењима предвиђале су се потребне допуне. На тај начин се истичало „тежиште“ и организовање радио-веза било по времену (у току трајања одговарајуће борбене радње), било по простору (са јединицом која је извршавала тежишни задатак) и регулисале неопходне везе садејства.³⁾

1) Ево само неколико од многобројних таквих примера:

— Заповест штаба XVII НОУ дивизије од 9. IX 1944. за пребацивање дивизије на просторију: с. Ковна — с. Милатовић — с. Брезовица и разбијање четника у Драгачеву: „*Чим дотерате у исправност станицу, одмах се јавите по уговореном времену*“. (Односи се на XV мајевичку бригаду — В. М.) (Зборник докумената и података о НОР југословенских народа, том I, књига 11, докуменат бр. 152). Курзив у целом тексту је од В. М.

— Извештај штаба I крајишке бригаде од 25. VIII 1944. штабу дивизије о нападу на аеродром код Крушевца и на четничке снаге у с. Пазуновац и с. Головода: „*Нагласите радио-телеграфисти да ћемо га слушати сваки дан у 9 и 30 сати и 17 сати навече, како је то већ раније уговорено*“ (Зборник, том I, књига 11, докуменат бр. 32).

— Извештај штаба VI војвођанске бригаде од 9. VIII 1944. Главном штабу НОВ и ПОЈ Војводине: „*што се тиче таласа ви ћете нама давати на 4207 Кц ту ћемо најбоље примати. Првих 5 мин, знаћете ви нас а других 5 мин. ми вас док не успоставимо везу. Уколико вам талас не одговара и ако се не нађемо за прва два дана ви пређите на талас 5300 Кц, или у противном ви нас обавестите на коме желите таласу да нас зовете. Са радом почињемо од 10. VIII у одређено време*“ (Зборник, том I, књига 8, докуменат бр. 114).

2) Следећи примери илуструју такву праксу:

— Заповест штаба II пролетерске дивизије од 3. VIII 1944. штабовима II, IV и III бригаде за напад на комуникацију. Кос. Митровица — Рашка: „*Везу одржавати путем радија по већ устаљеном плану везе и слањем писмених извештаја по куририма на нашем правцу кретања*“. (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 61).

— Заповест штаба II пролетерске дивизије од 14. VIII 1944. за напад на Куршумлију: „*Везу одржавати путем радија по већ устаљеном плану...*“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 13). Итд.

3) Наређење штаба XIII корпуса од 10. X 1944. за пребацивање на просторију пл. Медведник и разбијање непријатељских снага на правцу наступања: „*Штаб XXXVI дивизије, по доласку на нову просторију одржаваће редовно радио-везу сваког непарног сата подносећи радио-извештаје о ситуацији и стању на свом сектору и у својим јединицама...*“ (Зборник, том I, књига 11, докуменат бр. 166).

Наређење штаба XII корпуса од 23. X 1944 штабовима дивизија за овлађивање линијом: Ст. Пазова — Инђија — Рума — Ср. Митровица: „*Обавезно одржавати радио-везу свака два сата, подносећи у кратким депешама извештаје о стању на свом сектору*“ (Зборник, том I, књига 8, докуменат бр. 207).

Заповест штаба V дивизије од 3. VIII 1944. штабовима I, IV и X крајишке бригаде за напад на комуникацију Кос. Митровица — Рашка: „*... Са нама одржавати везу преко курира и радио-станицом и то: I Крајишка бригада јављаће се ноћу у 02 и у 5 часова, а IV Крајишка бригада у 01 и у 4 часа. Дневне везе одржавати редовно по ранијем плану. У случају потребе заказивати и ванредне везе*“.

Изнетом праксом НОР створене су радио-везе којима су увек биле обезбеђене основне потребе, које су стално биле у дејству или спремне да се ставе у дејство и које нису имале никакво обележје веза ма којих одређених борбених дејстава. Допуном тог система пред почетак дејства стваране су могућности да се задовоље и потребе наметнуте одређеним тактичким моментом и одлуком штаба.

Ако се изнетим примерима дода позната ратна пракса примене „дежурног таласа“ као могућности за остварење допунских веза између потчињеног и претпостављеног у току борбених дејстава, а без потребе икакве накнадне организације, добија се целовита слика о томе да су основне потребе у радио-везама између претпостављеног и потчињеног биле заиста практично увек обезбеђене у границама расположивих снага и средстава. Специфичне потребе наметнуте предстојећим дејствима брзо су се задовољавале одговарајућим допунама.

Изнета пракса указује на пут за тражење решења која би и у савременим условима обезбеђивала да јединице увек имају основне радио-везе са претпостављеним и потчињеним, без обзира колико трајала припрема за предстојећа дејства и без обзира на евентуалну неизбежност моменталног ангажовања оних јединица које претходно нису учествовале у борбеним дејствима или су тек формиране. Даље, она указује на начине којима би се брже могле задовољавати и потребе у радио-везама испољене у току припрема и на основу одлуке за одређена предстојећа дејства. Данас, када ће оскудица у времену трајања припрема бити критичнија него што је била у НОР-у и када ће честа раздвојеност јединица непријатељским снагама отежавати сваки директан контакт ради предузимања организацијских мера, ова искуства наметнута специфичностима карактеристичним и за савремени територијалан и опште-народан рат имају посебан значај.

Слична пракса владала је у НОР и у погледу примене курирских веза. Оне су одржаване између потчињеног и претпостављеног и то редовно средствима потчињеног. У овом се ишло још даље. Потчињени је често чак давао људство и средства које би претпостављени користио за своју (ванредну и повремену) курирску везу са тим истим потчињеним. Сви потчињени су подносили претпостављеном редовне писмене извештаје (дневне, дводневне па и тродневне, зависно од удаљености штабова, коришћеног средства и сигурности правца) увек помоћу курирских веза. Они су то чинили куририма које би данас назвали редовним, јер је и већина извештаја била редовна. У

Заповест штаба V дивизије од 9. IX 1944. за напад на Ивањицу: „Штабови ће одржавати везу са нама путем курира и радио-службе. Штаб К-2 (I крајишка бригада — В. М.) одржаваће радио-везу са нама у редовно време и ванредно за време ове операције у 24 часа и 4 сата ујутру (11 ов.м.)“ (Зборник, том I, књига 11, докуменат бр. 150).

Заповест XXV дивизије од 2. XII 1944. за ослобођење Кузмина и Мартинаца: „Да би са овом (XXXI бригадом) колоном која ће бити мање-више самостална имали сталну везу IV бригада (која је у средини борб. поретка — примедба В. М.), упутиће своју радио-станицу комплетну са радио-телеграфистом и шифрантом у састав XXXI бригаде, а ова ће је користити у потпуности. Везу стално и сигурно одржавати“ (Зборник, том I, књига 10, докуменат бр. 109). Итд.

неким јединицама, нарочито кад су штабови потчињених били ближи штабу претпостављеног, редовни извештаји су подношени и два пута дневно. Претпостављени је ванредно упућивао курире потчињеном (слање заповести, наређења, обавештења) само кад време повратка курира од потчињеног не би одговарало или у изузетним случајевима.

Овакви поступци су били устаљени праксом јединица, мада су ређе бивали регулисани писаним документима као периодично важећи.⁴⁾ Међутим, кад би се претпостављало да се могу појавити тешкоће у остваривању овакве праксе, оне би се предупређивале упозорењима.⁵⁾

Упућивање редовних курира од стране потчињених и (назовимо их) ванредних од стране претпостављеног одвијало се најчешће без икаквих прекида чак и у моментима преласка из једне тактичке радње у другу, односно приликом промене рејона размештаја штаба претпостављеног или потчињеног услед промене ситуације. Између потчињених и претпостављених скоро непрекидно се кретао „бескрајни“ курирски ланац. Да би то било остварљиво и уз честе промене ситуација и распореда штабова, претпостављени су најчешће унапред означавали потчињенима места будућег размештаја свог штаба и тражили од њих да то исто учине кад год је могућно.⁶⁾ Када би се курири

⁴⁾ Наређење штаба I пролетерске дивизије од 28. XI 1944. штабовима бригаа да распоред јединица поводом смене VI дивизије на Сремском фронту: „Бригаде из првог борбеног реда достављаће свакодневно два пута извештај, остале јединице један пут дневно. Ови редовни извештаји морају бити писмени и послати по куририма коњаницима“ (Зборник, том I, књига 10, докуменат бр. 91).

Заповест штаба XXV дивизије од 17. VII 1944. штабовима бригада за размештај на просторији: Космача — Товљаник — Широке Њиве и испитивање непријатељских снага на сектору Куршумлија — Прокупље „... О свакој промени било у ситуацији, било важнијој промени у самој јединици, шаље се одмах извештај овоме штабу, а уколико ових промена нема, дужност сваког штаба јесте да се бар једанпут јави, тј. пошаље извештај...“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 27).

Наређење штаба XXXVII дивизије од 27. VIII 1944. за дејство у правцу комуникације: Увац — Вардиште, Кокин Брод — Ужице и Кокин Брод — Нова Варош: „... Поред радио-везе, нужно је да се достављају и писмени извештаји, нарочито бригаде са којима немамо уредне радио-везе. Обавезно извештаје достављати најмање два пута дневно, без обзира на ситуацију“. (Зборник, том I, књига 11, докуменат бр. 58). Итд.

⁵⁾ Наређење штаба XXXVII дивизије од 8. IX 1944. за разбијање непр снага на сектору: Мокра Гора — Вардиште — Бијело Брдо — Штрпци: „Извештаје достављати благовремено и редовно овоме штабу, како путем радио-станице, тако и путем курира“ (Зборник, том I, књига 11, документ бр. 146).

Заповест штаба OG дивизија од 7. VIII 1944. за разбијање I равнорског Церског четничког корпуса на релуу Копаоника: „Штаб OG дивизија налази се даље у с. Бело Поље, где слати извештаје по куририма. Редовно слати радио-извештаје“. (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 92). Итд.

⁶⁾ Ево само два примера:

Заповест штаба XXV дивизије од 6. VIII 1944. за пребацивање дивизије на просторију: Црна Трава — Брод — с. Добро Поље: „Штаб дивизије налази се сада у Караџићкова М. (села Топли Дол) и креће у 17,30 ч. преко с. Биљанице на Панџин Гроб, где ће ухватити везу у 19 час. са XVIII српском бригадом и кретаће се на њеном зачељу, истим правцем. Сутра 7. ов.мес. налазиће се у засеоку Рајне“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 86).

затекли на путу између претпостављеног и потчињеног у моменту кад би један од њих био принуђен да промени место свог штаба увек им се „остављала веза“ или иначе регулисало њихово кретање.⁷⁾ Лице које је чекало курира на напуштеном месту штаба упућивало га је у нови рејон размештаја. Карактеристично је да је баш курир био средство по коме би потчињени претпостављеном (и обратно) саопштавао промене рејона размештаја штаба те се поред осталог и услед тога „курирски ланац“ непрекидно остваривао.⁸⁾ Он је представљао непрекидно и главно средство везе у претежном делу НОР и код претежног броја јединица. Чињеница да су курирске везе биле главно средство везе у НОР наметнула је, и у пракси на специфичан начин решила, њихову непрекидност без обзира на тешкоће које су се некад сматрале разлогом негирања ове непрекидности (промене рејона размештаја штабова, потреба одређивања нових праваца и преносних — превозних средстава за курире ка појединим штабовима и сл.).

Као и код радио, тако и код курирских веза, у току припреме за предстојећа конкретна дејства, предвиђало се допуњавање, ојачавање и прилагођавање праксом устаљених, основних курирских веза сагласно донетој одлуци штаба. То се изражавало повећавањем броја курирских веза у јединици времена (на пример у току једног дана) у односу на њихов број пре почетка дејстава и то равномерно према свим потчињеним.⁹⁾ Или, ређе, појачавањем курирских веза са јединицом

Наређење штаба V дивизије од 3. VIII 1944. за рушење пруге Кос. Митровица — Рашка: „Наш штаб ће се налазити у с. Вуча. Најхитније нам пошаљите курира са потврдом да сте ово наређење примили. По прелазу р. Ибра ми ћемо се налазити са X Крајишком бригадом. Немојте нам упућивати курире у с. Сеоце“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 68).

⁷⁾ Наређење штаба XXIII дивизије од 25. VIII 1944. за обезбеђење у правцу Кривог Вира, Ражња и Алексинца: „Штаб дивизије ће вероватно изаћи ван села. О томе ћете бити обавештени. Штаб дивизије ће оставити везу код куће где је до сада био ако се буде селио“ (Зборник, том I, књига 11, докуменат бр. 34).

Заповест штаба XXV дивизије од 23. VII 1944. за покрет у правцу с. Г. Оруглице: „Деловима бригаде који моментално нису ту оставити везу и дати им задатак да услијеним маршем избију на исто место“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 37). Итд.

⁸⁾ Наређење штаба OG дивизија за поседање положаја: Струмичка река — Микуљанска чука — с. Жемље: „По куририма хитно нас известите где се налазите, као и шта знате о непријатељу на вашем правцу“ (Зборник, том I, књига 11, докуменат бр. 74).

Наређење I пролетерске дивизије од 22. VIII 1944. штабовима бригада за пребацивање на просторију Златибора и Чиготе: „По избијању на нову просторију одмах упутите курира и поставите телефонску везу до нас на Боровој глави“ (Зборник, том I, књига 11, докуменат бр. 6). Итд.

⁹⁾ Наређење штаба XXI дивизије од 25. VII 1944. за наступање према Гњилану: „Извештаје слати што чешће, а обавезно свака 3 сата“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 40).

Заповест штаба I пролетерске дивизије од 2. XII 1944. за пробој непр. одбране и ослобођење Шида и Товарника: „Везе одржавати радио-станицом — телефонијом и куририма. Курире упућивати свака 2 сата, а на радио-станицама ће се заказивати поред редовних и ванредне везе“ (Зборник, том I, књига 10, докуменат бр. 106).

која је обављала важан задатак, односно, регулисањем веза садејства. Дакле, и код курирских веза су постојале везе које су задовољавале основне потребе претпостављеног и потчињених и које су се увек „аутоматски“ одвијале па и при променама у размештају штабова, а за које није била потребна никаква организација у периоду припрема. У току припрема ове основне, фиксне везе, допуњаване су новима које су одражавале потребе тактичког момента.

Искуства НОР указују на могућност да и у савременим условима курирске везе између претпостављених и потчињених (дакле оне основне) буду увек фиксно организоване и у стању да непрекидним одвијањем задовоље најнужније потребе у свим условима. Ова мера, као и допуњавање и прилагођавање основних курирских веза предстојећим дејствима представљају важне мере за убрзавање организовања и успостављања курирских веза на свим командним степенима.

Трећа врста веза која је долазила до широке примене у НОР биле су сигналне везе. За њих је карактеристично да су махом организоване у току припреме за одређену борбену радњу.¹⁰⁾ Међутим, карактеристично је и то да су се све више издвајали поједини устаљени сигнали одговарајућег значења.¹¹⁾ Друго је питање што такви сигнали нису јединствено и унапред прописивани као периодично фиксни. На то су свакако утицали немање одговарајућих артифиција у свим јединицама, организацијске тешкоће па и оскудица времена. Међутим,

Заповест штаба VI војвођанске бригаде од 2. XI 1944. за напад на Ст. Дивош: „Извештаје слати сваког сата код цркве Св. Петке“ (Зборник, том I, књига 10, докуменат бр. 20). Итд.

¹⁰⁾ Заповест штаба V дивизије од 3. VIII 1944. за напад на комуникацију Кос. Митровица — Рашка: „Ликвидирање појединих непр. упоришта (Жељ. ст., рушење мостова и др.) означавати једном зеленом и једном црвеном ракетом избацујући их брзо једну за другом и то прва да буде зелена ракета“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 62).

Заповест XXIV дивизије од 16. VIII 1944, за напад на Лебане: „... Знак докле су јединице допрле обележаваће се ракетама избаченим у правцу Преко-челице, уколико немају све јединице ракете, обележавати паљењем ватри. Знак да су наше јединице продрле у град: избацити две црвене и једну белу ракету право у вис. Везу са нама одржавати сваки сат“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 147).

Наређење штаба V дивизије од 7. VIII 1944. за разбијање четничких снага на сектору: Леданица (к. 1915) — Миланов врх (к. 2017) и протеривање у правцу Јошаничке Бање: „Ради брже везе између наших јединица и узајамног обавештавања, ликвидирање непр. упоришта и избијање у гоњењу непр. на важне коте означавати једном зеленом и једном црвеном ракетом — узастопно“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 93). Итд.

¹¹⁾ Заповест штаба XXI дивизије од 15. VII 1944. за овлађивање положајима: Пожар — Црна чука — Мерћез — Свињска глава — Чукара — Треска: „... По избијању на линију која је дата као маршевски циљ, јавите се паљењем ватри“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 24).

Заповест штаба II пролетерске дивизије од 14. VIII 1944. за напад на Куршумлију: „Све наше јединице обележаваће линију до које су стигле паљењем мањих ватри...“ (Зборник, том I, књига 9, докуменат бр. 137).

Заповест штаба I пролетерског корпуса од 1. XII 1944. за пробој непр. одбране на Сремском фронту: „Линију до које су допрле наше јединице обележавати са црвеним ракетама у правцу непријатеља и паљењем ватри“ (Зборник, том I, књига 10, докуменат бр. 99).

већ се из овог види да је практично постојала могућност да се сигнали општег карактера унапред пропишу као основни, а да се само онај други део (сигнали посебног карактера) прописују у току припреме сваког конкретног борбеног дејства.

Четврта врста везе која је по количини обављеног саобраћаја била углавном на трећем или четвртном месту била је у претежном броју јединица у НОР жична веза. Она се, кад је као проводник примењиван пољски телефонски кабл, готово увек организовала тек на основу донете конкретне одлуке за дејство. То се, међутим, не би могло односити на мрежу сталних линија везе која се користила „аутоматски“ на ослобођеној територији, пошто је она понекад искоришћавана као посредник за везу разних команди и у току борбених дејстава, а да се то није унапред припремало и посебно наређивало. Ова ратна пракса, примењена на послератним вежбама на којима је коришћен територијалан систем веза, пружила је одређена искуства за територијалне жичне везе која су прихваћена и у савременим решењима, у склопу примене мера које убрзавају успостављање веза.

На основу изложеног може се закључити да једну од најважнијих мера која би у савременим условима убрзавала организовање и успостављање радио, курирских и сигналних веза, а која би једно-временно (што је још важније) обезбеђивала и перманентну готовост њиховог основног дела (кад припрема буде изразито кратка или кад практично буде морала изостати), представља постојање и примену основних веза на начелима искустава из НОР. Тако би у новим условима овом корисном мером могле бити обухваћене три од укупно пет врста савремених веза (радио, курирске, сигналне, радио-релејне и жичне), при чему ваља нагласити да би вероватно услед великих разарања бар половину саобраћаја у маси јединица, команди и установа опет носиле курирске и радио са сигналним везама, док би жичне и радио-релејне биле изложеније, а на неким командним степеним их не би ни било. Можда би се у оваквим решењима могао тражити одговор на питање постављено у почетку чланка, тј.: „да ли ће почетак дејстава зависити од неопходних рокова за готовост свих врста веза или ће се ово питање морати решавати привременим задовољењем готовошћу само неких врста веза?“

Изгледа да би се морало размишљати о примени више степена делимичне готовости веза који би се према краткоћи времена потребног за успостављање могли, на пример, овако разврстати:

I степен — готовост основних радио, курирских и сигналних веза;

II степен — готовост основних и допунских радио, курирских и сигналних веза;

III степен — готовост радио, курирских, сигналних, жичних и радио-релејних веза (односно општа готовост веза).

Постојање својеврсних „територијалних“ курирских и жичних веза у току НОР и њихово коришћење како од стране територијалних команди и јединица, тако и оперативних јединица које би се затекле

у рејонима њихових „пунктова“ и станица, пружа такође корисну поуку у оквиру тражења мера које убрзавају организовање и успостављање веза.

У току НОР је периодично (а не у току припрема за дејства) израђиван одређени број докумената (планова, шема, упутстава и шифара) којим су за дужи период регулисане устаљене, фиксне, основне везе. Тиме су јединице биле ослобођене потребе да у ту сврху ангажују део оскудног времена у припремном периоду. Применом овакве праксе често је било непотребно да се у припремним периодима (у борбеним заповестима и наређењима за предстојећа дејства) веза уопште обрађује. Тиме је стварана велика уштеда времена. Поменуто искуство може и у савременим условима послужити као још једна у низу мера за убрзавање организовања и успостављања веза с тим што би у савременим условима она могла бити много шира и обухватити коришћење свих докумената за устаљене, фиксне, основне везе, затим оних за брзо успостављање допунских и свих осталих веза које имају трајнији карактер, а обрађују велик број разноврсних питања.

Једна такође практична мера, прихватљива за убрзавање успостављања веза, била је пракса јединица везе у НОР да се, кад је год то било могућно, исто људство (послуга) користило за исте задатке, ка истом потчињеном, како би се континуитетом сарадње и упознавањем услова и људи код одређеног потчињеног (претпостављеног) још више олакшало успостављање везе, постизале навике и рутина у том раду, те и тиме скратило утрошак времена. У том смислу је карактеристично да су периодично исти курири одржавали везе са истим потчињеним а исти радио-телеграфисти са одређеним бројем истих кореспондената. Оваквим радом и чињеницом да су основне курирске и радио-везе биле фиксне, наслућивала се пракса устаљених поступака за неке радње која је, мада као неко упутство нигде није обрађена, давала позитивне резултате. Међусобно упознавање људства и старешина везе двеју кореспондирајућих команди доприносило је бржем регулисању и уходавању разних поступака у успостављању везе. Основне радио и курирске везе би и данас могле имати *фиксно одређене јединице (послугу) за основне везе*, подељене на одељења и групе везане за одређене задатке ка одређеним потчињеним (претпостављеним). За радио-релејне и жичне везе, мада оне не би могле у потпуности бити оформљене као основне, могло би се применити исто начело. За све допунске везе (радио, курирске) и за оне жичне и радио-релејне које би се успоставиле са јединицама ојачања, садејствујућим и, евентуално, привремено формираним групама, могло би се *људство груписати у посебне допунске јединице*. Тај део људства би често мењао кореспонденте. У таквој јединици не би било устаљених поступака, рад би био сложенији, па би се њему морали прилагодити обука и избор кадра.

И на крају, опште познато искуство у обезбеђивању благовремености организовања и успостављања везе, које је и у НОР дошло до изражаја, била је чињеница да су органи везе добро и правовремено руководили везом само у случајевима кад су на време сазнали о пред-

стојећим намерама и одлукама команде. То им је омогућавало пуно праћење ситуације везе, предвиђање варијанти вероватних промена у систему везе и правовремено предузимање мера за допуну радио и курирских веза, те за реорганизовање и измену жичних и сигналних веза у духу очекиване измене у борбеној ситуацији. Нема сумње да ће и ове мере бити актуелне у савременим условима. Пружање могућности од стране команде да начелник јединица везе присуствује процесу стварања замисли и одлуке за предстојећа дејства представљаће једну од главних мера које ће убрзавати организовање и успостављање веза и у савременим условима.

Посматрајући послератна искуства јединица везе (нарочито она последњих година) са становишта мера које могу да допринесу пуном искоришћењу скраћеног времена за организовање и успостављање веза, а у вези са искуствима стеченим на разним командно-штабним ратним играма, гарнизонским и међугарнизонским вежбама и маневрима, на полигонским испитивањима итд. може се, углавном, направити овакав резиме:

Потврђена је позната истина да су непрекидно праћење општевојне ситуације, правовремено упознавање са намерама и одлукама команде и детаљно познавање ситуације везе најважнији услови који омогућавају усклађивање система везе потреби да се обезбеди командовање и при најбржим променама у борбеним ситуацијама. Обезбеђивање тих услова присуствовањем начелника јединица везе процесу сазревања и доношења замисли и одлука команде, те праксом паралелизма и сукцесивности у раду органа везе представљало је практично основну меру у низу оних које убрзавају организовање и успостављање везе. Само у оним случајевима кад је начелник јединица везе на време био упознат са намерама команде и кад је општевојну ситуацију непрекидно пратио проценом ситуације везе нису изостајале припреме снага и средстава којима су правовремено обезбеђиване делимична или потпуна готовост веза у предстојећим борбеним радњама. Ако је при томе била примењивана пракса да је претпостављени одређивао потчињеном рејоне његових командних места што је био ређи случај, онда је успостављање и радио-релејних и жичних веза брже остваривано. Код радио, курирских и дела сигналних веза (између претпостављеног и органски потчињених) та околност није имала значајнијег утицаја, јер су ове везе, одговарајућом организацијом, непрекидно функционисале и у изразито кратким периодима припрема и променама у распореду командног места потчињеног које се нису унапред предвиђале. Уколико је време дозвољавало, те везе су уз минималне допуне прилагођаване предстојећим борбама.

За курирске везе је било карактеристично да су њихов број на сваком правцу и врста преносних — превозних средстава која су коришћена били утврђени према организацијско-формацијској подели и општој намени јединица које су их упућивале. На пример, тенковске јединице су за везу према претпостављеном користиле моторна, а често и оклопна возила. Број курира и превозних средстава које је користила, на пример, команда корпуса за везу са корпусном артиље-

ријом, били су увек мањи и краћег радијуса од оних којима су се упућивали пешадијским дивизијама. Редовне курире је начелно упућивао претпостављени. До измене овако подељених моторних возила код редовних курира готово скоро никад није долазило услед промене квалитета или дужине маршруте, већ само услед кварова на возилима. Час поласка од потчињеног и претпостављеног били су само оријентирно одређивани.

Посебно корисно искуство пружило је одређивање делимичне и опште готовости везе. С обзиром на кратке рокове готовости јединица за борбу, ређе је примењивана општа готовост веза, а нарочито у току борбених дејстава, приликом промене рејона командних места јединица. Радио, курирске и део сигналних веза биле су увек у готовости пре радио-релејних а нарочито жичних веза.

Недавно су успели покушаји који су створили услове за благовремено организовање и успостављање готово целог правца радио-релејних веза кад је позната само зона предстојећих борбених дејстава потчињеног. Изгледа да ће успешна посредничка примена ВВФ радио-уређаја у овим случајевима дати задовољавајућа решења.

Постојање основних, фиксних веза између претпостављеног и потчињених и пракса њиховог допуњавања у духу тактичких захтева дали су на свим командним степенима борбе резултате код радио, курирских и сигналних веза. Жичне и радио-релејне везе нису могле обезбедити перманентну готовост нарочито при брзим променама ситуације и при честом мењању командних места нижих јединица чије су рејоне бирали њихови команданти. Ту готовост, и приликом премештања командних места, курири су остваривали применом метода практикованих у НОР и метода удвојених курира ради размене са претпостављеним при свакој промени командних места која се другим средствима није могла најавити.

Постојање и искоришћавање жичних у систему територијалних веза пружило је поучне и корисне резултате и онда кад су се претпостављали прекиди на основним правцима и укључивали обилазни. Озбиљно тешкоћа представљао је неразрађени систем експлоатације. Постигнута уштеда у времену коришћењем војно-територијалних и ПТТ центара те њихових спојних путева, уместо изградње посебних праваца, вишеструко се исплатила, јер се тиме повећао број праваца жичне везе и скратило време њеног успостављања. Поред тога, примена обавезе сваке команде да се иницијативно укључује у војно-територијални центар и преко територијалних жичних веза успоставе везе са претпостављеним и потчињеним знатно је убрзала успостављање жичних веза и онда кад је потчињени сам бирао командно место.

У изразито скраћеним припремним периодима за предстојећа дејства (па према томе и за организовање и успостављање везе) сви поступци који су били унапред обезбеђени, независно од доношења командантове одлуке, и сва упутства и прописи које су јединице користиле, те на тај начин избегле њихову обраду после доношења одлуке, вишеструко су се оправдали (сви документи за фиксне, основне, радио и курирске везе са могућностима њиховог прилагођавања, сви

документи којима су унапред разрађене могућности брзог успостављања потребних допуна у радио и курирским везама, сви документи за безбедност експлоатације веза, разни општеважећи обрасци и томе сл.).

Све изнете радње на које је послератна пракса указала као на средства за убрзавање организовања и успостављања веза, иако примењене у обиму и условима који не омогућавају сигурно уопштавање, ипак пружају корисна искуства. Уз одређене коректуре, ова искуства се подударају са онима стеченим у НОР, те је и та чињеница повећала вредност и једних и других. Све то указује и на оправданост сврставања свих њих у мере које су и у савременим условима прихватљиве за скраћивање организовања и успостављања веза на свим командним степенима у одговарајућем обиму.¹²⁾

Да би се дошло до одређених одговора на главно питање постављено у почетку овог разматрања, неопходно је да се изнети ставови провере кроз потребе савременог командовања за мерама које убрзавају организовање и успостављање веза. Те потребе у најкраћим пртама изражавају следеће карактеристике командовања:

— изванредна сложеност, динамичност и брзина у промени ситуација намећу брзе и моменталне одлуке, те ефикасно реаговање;

— начин и карактеристике борбених дејстава захтевају одговарајуће методе у њиховом руковођењу;

— неизбежност честог препотчињавања јединице (при чему свака команда треба да буде у стању да прими разне јединице у командни однос, а свака јединица да буде у стању да прелази у нове командне односе);

— често формирање привремених команди и

— скраћивање штабних поступака и штабне документације ради брзог командовања.

Сводећи ставове изнете у нашим ратним и мирнодопским искуствима, под ове захтеве савременог командовања, мере за убрзавање организовања и успостављања веза, у условима евентуалног рата, могле би се резимирати углавном овако:

Сталан увид начелника јединица везе у сазревање и рађање одлука команде, праћење општевојне ситуације и ситуације везе, те могућност правовременог предузимања одређених радњи за обезбеђивање готовости веза, представљају једну од основних мера без које се не може много учинити на убрзавању организовања и успостављању веза. Форме којима се то може остварити су различите. Искуство говори да је најуспешнија кад начелник јединица везе присуствује сваком контакту и раду команданта и начелника штаба са оперативним органима на праћењу и резимирању ситуације, на рађању замисли, сазревању и стварању одлука. То практично значи да он (и остали

¹²⁾ Тим питањима окупирани су, с обзиром на њихову важност у евентуалном будућем рату, и разни војни теоретичари и практичари у страним армијама. Неке њихове ставове и решења доносимо у засебном прилогу у рубрици „Прикази страних књига и часописа“ у овом броју.

начелници родова) кад је год то прихватљиво треба да буду овлашћени да слободно бораве у „оперативном склоништу“ где се обично одвијају сви процеси око доношења одлуке команданта.

Стил руковођења организовањем и успостављањем везе требало би да буде заснован на начелу сукцесивности и паралелизма у раду. По мери добијања увида у оформљење елемената предстојећих одлука, начелник јединица везе повремено би приступао разради вероватних варијанти организовања веза, те пуном или парцијалном успостављању (у датом моменту остварљивих) веза и то преко команданта јединице везе који би присуствовао и учествовао у оформљењу одлука везе, паралелно укључујући своју и остале јединице везе команде у њихово реализовање.

Без обзира на најчешћу праксу да ће потчињени сам бирати своје командно место требало би настојати да то претпостављени учини кад год за то има основа. Оваквом мером би се убрзало организовање и успостављање жичних и радио-релејних веза. Кад потчињени буде сам бирао своје командно место, могли би се примењивати неки од поступака за убрзавање успостављања тих веза. Тако, код жичних веза треба обавезати сваку јединицу да се иницијативно укључује у најближи војно-територијални или ПТТ центар везе из рејона новог размештаја своје команде, да се што пре „јави“ свом претпостављеном и потчињенима и да одмах отпочне с радом на успостављању жичних веза с њима према документацији (периодичне важности) којом стално располаже. Успостављање радио-релејних линија отпочети од момента кад се сазна за зону предстојећег борбеног дејства потчињених и без чекања на избор њихових командних места. Посредством ВВФ радио-уређаја на два последњим РРМСт сваке линије (а помоћу раније припремљених података — сем азимута радних тачака ових двеју станица) успоставити међусобну радио-везу, разменити податке о азимутима радних тачака и завршити успостављање радио-релејне линије чим РРМСт потчињеног изађе на место рада у близини изабраног командног места.

Примена разних степена готовости везе омогућила би њену благовременост за основне потребе и у условима изразито кратке припреме предстојећих дејстава, кад јединица буде морала отпочети борбена дејства не могавши сачекати општу готовост веза. Да би се то могло постићи, а самим тим оправдати и све мере које се предузимају за убрзање организовања и успостављања веза, било би потребно основне радио, курирске и сигналне везе имати унапред (фиксно-одређено) организовање и увек успостављене (или спремне да се моментално успоставе) на свим командним степенима. Примена таквог првог степена готовости веза непрекидно би и из једне у другу борбену ситуацију гарантовала основне потребе у вези између претпостављеног и потчињеног не само у условима изразито кратке припреме, већ и онда кад ње практично уопште и нема, као и за јединице које раније нису учествовале у дејствима или су тек формиране, а принуђене су да изненадно предузму дејства.

Други и трећи степен готовости веза, надовезујући се увек на основне везе из првог степена, омогућавали би да се везе прилагоде тактичко-оперативном моменту.

Брзе курирске везе (брза моторна возила, авиони, хеликоптери), које би се као и радио-везе одвијале непрекидно без обзира на промене у распореду командних места, посебно би се исплатиле у савременој борби, кад ће остале везе вероватно често бити у прекиду. Курирски писмени извештај (уз евентуални усмени коментар официра-кураира), пренет брзим средствима, често ће задовољити потребе команде, а нарочито кад командовање не буде изискивало честа проверавања и установљавања ситуације на „фронту“.

Други степен готовости веза представљала би допуна основних веза (остварених првим степеном готовости) новим — допунским радио, курирским и сигналним везама, чији би подаци такође унапред били максимално припремљени и које би биле брзо прилагођене специфичностима и тактичком моменту. Њима би се решавале везе са јединицама ојачања, подршке и суседима добијеним после одлуке претпостављеног, појачавале би се везе са јединицом на тежишту те, по потреби, регулисале и везе садејства унутар сопствених јединица.

Трећи степен готовости представљала би општа готовост веза. Са успостављањем ових веза отпочињало би се одмах по сазнању основних момената одлуке сопствене команде, без обзира да ли она садржи или не распоред командних места потчињених, а само успостављање такође би се заснивало на подацима унапред максимално припремљеним и касније конкретно допуњеним.

Коришћење свих врста веза територијалног система веза било за одржавање веза између двеју команди, јединица или установа, било за посредовање да се успоставе неке нове везе, такође би представљало веома важну меру која би искључила потребу за успостављањем посебних жичних, а понекад и радио-релејних и курирских праваца, те тако допринела убрзању успостављања веза у целини.

Прописивање (уз повремено ажурирање) и предузимање свих радњи и поступака који су исти и неизбежни у свакој припреми, без обзира на врсту и услове предстојећих дејстава, знатно би скратило послове који се обављају у периоду припрема, те на тај начин допринело успостављању што више врста веза и при оскудици у времену за припреме.

Документе везе би на сваком командном степену требало поделити на две групе. У првој групи — у основним документима — (који би се периодично мењали и којима би увек располагали сви командни степени) били би по свим питањима разрађени подаци за текуће дејство (или за моментално успостављање) свих основних радио, курирских и сигналних веза, затим фиксни подаци о електронском саобраћају и сл. Дакле, они подаци који не зависе од борбене ситуације већ од организацијско-формацијског састава сваког командног степена и материјалне основе датог периода. Ти би документи, даље, обухватили и све податке потребне за организовање допунских радио, курирских и сигналних веза који би се могли предвидети без елемената

из одлуке команданта, а који би служили за брзо остварење другог степена готовости веза, чим се ти елементи добију. Поред тога, ова група докумената би обухватала и све податке за радио-релејне и жичне везе који се могу припремити и обрадити такође без познавања предстојећих ситуација и одлука. Друга група докумената — допунски документи (који би се обрађивали искључиво у току припреме борбених дејстава и на основу података из конкретних ситуација и до-негих одлука) служили би да на одређен начин допуне податке прве групе, те тако створе услове за остваривање другог и трећег степена готовости веза. Разуме се да би у ову групу спадала и извршна наређења јединицама за успостављање допунских радио, курирских (и сигналних веза где је то потребно), те свих жичних и радио-релејних веза.

Примена устаљених образаца, шема, графикона и прегледа, чији се садржај унапред може делимично испунити, а у датом моменту само додатним испуњавањем комплетирати, пружао би велик добитак у времену. Такви прилози налазили би се претежно уз прву групу докумената везе, тј. уз основне документе, а допуњавали би се у току припреме за предстојећа конкретна дејства на основу одлука команде. Примена аутоматизације и електронских машина, затим разних шаблона и стројева такође би допринела (посебно у вишим штабовима) убрзавању радова на планирању фреквенција, изради покривки разних намена, сређивању података материјално-техничке службе, података извиђања непријатељских веза и електронских активности у непријатељском саобраћају, било при периодичној изради основних докумената, било при конкретизовању допунских докумената уочи сваке нове борбене ситуације.

Као последња од мера за убрзавање организовања и успостављања веза дошла би у обзир разрада и примена одређених устаљених поступака одељења, послуга, група и јединица везе, за све оне задатке који су фиксирани и чијим би се рутинираним извршавањем уз минимална допунска наређења веома много добило у погледу брзине и тачности њиховог извршења, а самим тим и успостављања веза. Они би се праксом усавршавали и доводили на реално корисну меру. У ове устаљене поступке могли би да се уврсте: размештај и постављање центра веза, рад линијских јединица, неки поступци у раду на успостављању основних веза, неки поступци у укључивању и коришћењу свих врста веза и т.сл. Бојазан да ови поступци не одведу у штетан шаблон подједнако је оправдана као и страховање да се не губи критично време у непотребним и бесконачним наређењима о извршењу познатих радњи уочи успостављања веза и тиме доводи у питање њихова готовост. Умерена средина добијена искуством праксе представљала би корисно решење за савремене услове.

Сви изнети поступци и мере за убрзавање организовања и успостављања веза, од којих је добар део већ и усвојен, претпостављају недељиву целину и изискују ускупну и конкретну, а не парцијалну и шаблонску примену. Они би, дакле, пружили пуну корист само ако би се примењивали сви, међусобно повезани и усаглашени владајућим

условима (кадровско и материјално стање јединица везе, стање ТСВ, методи непријатељевих електронских активност, стечена искуства и степен уиграности јединица везе, тип и карактер очекиваних дејстава итд.). Према томе, и они међу њима који носе карактер устаљености морали би се повремено ревидирати. У томе би се и огледала периодична конкретност устаљених решења, нокумената и поступака. Па и поред свега изнетог ни најкориснија *устаљена решења, документи и поступци не би смели спречити примену супротних ако би их приметиле изузетне ситуације на бојишту које ни најтемељитија теоретска разматрања не могу предвидети. Такве ситуације као изузеци биле би једновремено потврда правила о оправданости примене корисних устаљених поступака.*

Поред ставова о основним и допунским везама те оних о делимичној готовости веза изнетих у овом разматрању (а који чине нераздвојну и узрочну целину за мноштвом од осталих изнетих ставова) постоје и друкчија гледања на ово важно питање из рада органа и јединица везе на обезбеђењу командовања при оскудици времена.

Носиоци тих гледања сматрају да се сигурност и непрекидност веза може обезбедити јединс тако да као основа за сваку нову ситуацију служи веза организована за потребе командовања у претходној ситуацији. Ова веза би се за потребе командовања у новој ситуацији мењала, односно реорганизовала у мањој или већој мери.

Полазећи од бојазности од „шаблона“ поделе на основне и допунске везе и вероватно од бржих успеха непријатељевог извиђања фиксних-устаљених шема, носиоци тих гледања одбијају изнету поделу веза (на основне и допунске) нарочито код оних командних степена чији састав није организацијски устаљен.

Можда би детаљније изношење (путем штампе) овог другог, супротног гледања и његово упоређивање са изнетим допринело расветљавању гледишта и примени најбољих решења у пракси.